

Kunst in transitie - Over de maatschappelijke impact van participatieve kunstpraktijken

*Verlag expeditie Oost-Vlaanderen
13 juni 2014*

Programma

- 10u00: onthaal
- 10u30: intro en kennismaking
- 11u00: documentaire voorstelling RABOT 4-358 (Simon Allemeersch)
- 13u30: 'Stilte, zegt u?' - Lunch in [Boerenhof Rabot](#) met Bernadette Vandecatseije
- 15u00: nabespreking en discussie
- 17u00: De verbeelding van stadsontwikkeling en haar consequenties (Elly Van Eeghem)
- 18u15: diner ([Trafiek vzw](#))
- 20u00: documentaire Siedlung (Elly Van Eeghem)
- 21u00: einde

Praktijkbeschouwing

1. Simon Allemeersch – Rabot 4-358

Twee jaar lang vestigde Simon Allemeersch [zijn persoonlijk atelier](#) in een appartement in de Rabotwijk in Gent, de sociale woonblokken die beetje bij beetje leeglopen omdat ze zullen worden afgebroken. Zijn [voorstelling Rabot 4-358](#) is een reconstructie van het verhaal van de gebouwen én van het atelier, en dat alles in samenwerking met de bewoners. Het is een zoektocht naar antwoorden op heel eenvoudige vragen. Hoe komt het dat de eerste bewoners als dikkenekken werden bekeken? Hoe is dat zo snel kunnen veranderen? Waarom was de enige gemeenschappelijke ruimte in de torens een mortuarium? Wie heeft de vorm van deze gebouwen bedacht? Zo ontstaat een verhaal van binnenuit over wonen, economie, armoede en persoonlijke ficties. Op het snijpunt van architectuur, stadsontwikkeling, geschiedenis en vormgeving.

→ Nabespreking kunstenaar

- Ik probeer dingen te begrijpen, zelf een plek in te nemen in het geheel en een verhaal te vertellen. Ik wilde geen verhaal van schuld vertellen, wel één van fundamentele onmacht.
- Ik had dit niet kunnen maken zonder de bewoners
- Er is een grote afstand tussen de mensen die de plannen tekenen en de mensen die het gebouw dagelijks meemaken. Het atelier was een plek om die link te leggen. Zo'n plekken zijn broodnodig, plekken die de link maken tussen binnen- en buitenwereld
- Ik heb gezien hoe de driehoek verslaving-schulden-psychische kwetsbaarheid op elkaar inwerken. Als daar geen positief verhaal tegenover staat, gaat het mis.

Er zijn positieve verhalen nodig, zowel op individueel vlak als op wijkniveau (= noodzakelijke schakel om evenwicht te bewaren).

- Er zijn plekken nodig om verschillen te ontcijferen.
- Door met mensen te werken heb ik gemerkt hoe hard ik van aanpak moest veranderen. Bij Rabot 4-358 ben ik meer beeldend gaan werken. Ik vind het leuk om centrum en marge door elkaar te halen. Ik zoek inhoudelijke coproducties op met niet-artistieke partners. Het is een spannende manier van werken.
- Mensen helpen was absoluut niet mijn bedoeling. Het gaat sowieso niet over de privé van mensen. Maar er ontstaat wel iets, dat zeker.
- Ik kreeg de reactie "*dit is niet jouw functie als kunstenaar*". Men zag liever dat ik het hield bij de verhalen van de mensen, zonder aan het structurele te raken. Dat noem ik *sugar coating*. Ik wil net adresseren, een appèl doen.

→ Groepsdiscussie en reflecties

Waar zit de maatschappelijke vraag?

Enkele vragen die geproblematiseerd werden:

- wat is het gewicht van persoonlijke verhalen tov het meer structurele/overheid
- waar ligt verantwoordelijkheid in processen die zich ontrollen?
- Behoeft om een herinnering vastleggen
- Hoe verhoudt centrum zich tot periferie, hoe verhoudt binnen het gebouw zich tot buiten?
- Hoe verhoudt stadsontwikkeling zich tov bottom up?
- Wat doe ik hier? (= vraag naar maatschappelijke functie van de kunstenaar)
- Vraag naar het begrijpen en begrepen/gezien worden
- Hoe afhankelijk zijn mensen/hoe weerbaar zijn mensen/wat is de kracht van eigen uitgewerkte systemen?
- Wat vooral opviel bij het project van Simon Allemeersch is dat het vanuit een soort persoonlijke noodzaak en maatschappelijk engagement vertrekt waardoor een werk zowel sociaal als artistiek tot een heel hoge kwaliteit kan komen. Hierbij was ook de manier waarop het project tot stand gekomen was bepalend (zonder subsidiedossier, zonder finaliteit, zonder einddoel en einddatum). Tijd nemen om je positie als kunstenaar in te nemen.

Wat is het artistiek antwoord?

Wat we geconstateerd hebben:

- betrokken mens en kunstenaar zijn niet te scheiden
- het project is organisch gestart met de vraag van een vriend (die werkt voor Samenlevingsopbouw), die vraag was leidend om het project te beginnen
- verzamelen, toch weer focussen, kaderen en presenteren: die optelsom is kunst

Vraag voor Simon:

- Wanneer en waarom heb je besloten om de lezing/nabespreking toe te voegen aan de documentaire?

Wat is de meerwaarde om dit op een participatieve manier te doen (cocreatie)?

- veel varianten van cocreatie en dit begrip willen we niet op dit proces plakken, want het heeft iets dogmatisch in zich.
- een integer interactief proces: je kon die dame niet filmen als je niet heel veel met die mensen hebt doorgemaakt, daar moet een relatie zijn ontstaan wil je dat doen. Uit die beelden spreekt het integere, interactieve proces

- neerzetten van een krachtenveld of platform waarin al die belangen terecht kunnen
- je zag duidelijk in de film dat er positieve medeplichtigheid ontstond tussen de kunstenaar en de mensen in het gebouw (Simon als buitenstaander die hun stem vertegenwoordigt), microkosmos in die blokken
- niet per sé cocreatie, maar medeplichtigheid
- de ruil: ik geef, jij geeft en we zien wel wat er gebeurt als gelijkwaardige basis om vanuit te vertrekken

Vraag voor Simon:

- Is dat ook wat je als kunstenaar wilt? Is dat voldoende? Mag het daar gewoon bij blijven?

Welk maatschappelijk resultaat (nieuwe relaties en nieuwe beelden) heeft dit project gebracht?

Nieuwe relaties:

- de persoon die als dakloze in het gebouw verbleef, gaat nu mee op tournee
- doordat Simon daar (in het atelier) is gaan zitten, heeft hij mensen met elkaar in contact gebracht die elkaar anders niet zouden ontmoeten
- de professionals van buiten die op één of andere manier een bemoeienis hebben met de wijk zijn wel tot nadenken gebracht
- de kunstenaar werd een bemiddelaar/vertegenwoordiger (bvb in het gesprek met de politie) zonder dat hij zich zo heeft opgeworpen
- het project is van iets heel sociaal naar iets heel politiek gegaan
- langdurige relatie: ik ga me er gewoon gaan vestigen (antropologisch, open geest)
- veel onzichtbare dingen blootleggen
- gevoel dat hij heel veel vertrouwen gekregen heeft van de bewoners
- de kunstenaar is buiten zijn functie gegaan: beleidsmensen worden bang van zo'n kunstenaars ("dit is jouw functie niet")
- Hoe vaak gebeurt het voor die bewoners dat anderen interesse in hen hebben, zonder een vooroordeel of een duidelijk doel?
- Gestart vanuit een nood, niet vanuit een duidelijke finaliteit. Praktijken zonder finaliteit, maar niet noodzakelijk zonder effect.

Nieuwe beelden:

- de documentaire vertelt nieuwe verhalen: structurele problemen, maar ook de fierheid van de mensen
- Hij is gevraagd door Wannes, de opbouwwerker, omdat hij voelde dat hij dingen niet ter sprake kon brengen. Je verwoordt dingen op een artistieke manier die de mogelijkheid geeft om een aantal zaken te tonen. De positie van kunstenaar daarin is interessant. Van een sociaal werker zijn er andere verwachtingen dan van een kunstenaar.
- Onmacht tonen, iets wat vaak bedekt/verstopt/verzwegen wordt (kunstenaars als oorlogsjournalist)
- zonder met het vingertje te wijzen, totaal niet moraliserend maar wel normatief (feiten blootleggen), waardoor de schuldvraag verschoven wordt van de personen die er wonen naar systemen/overheid
- De film en de lezing zitten niet meteen in het nieuwe/vormelijke maar in het inhoudelijke, in de aanklacht, in de verhalen van mensen.

De maatschappelijke impact zit heel sterk in zijn toernee. Het feit dat hij er heel veel aandacht aan besteedt om dit op veel verschillende plekken te gaan vertellen, niet enkel in de black box.

Vragen voor Simon:

- confrontatie van de bewoners met de beelden: welke reactie heeft hij daarop gekregen? Hebben zij ook nieuwe beelden gezien?
- Project is eigenlijk gestart zonder verwachtingen, maar gaandeweg groeien er waarschijnlijk wel verwachtingen. Simon is wel ontzettend betrokken geraakt. Welke verwachtingen zijn er gegroeid? Hoe ga je daarmee om?

Reacties Simon

- Cocreatie doe ik altijd: theater maak je nooit alleen. Maar dit noemden wij coproductie, wat een financieel woord is en dat is dan binnenstebuiten gekeerd. Dit is een voorstelling die 100% mijn voorstelling is. Dat geeft ook een verantwoordelijkheid. Maar de bewoners hebben mee geproduceerd.
- Je kan daar geen plaats innemen zonder dat je gebruikt wordt. Bvb atelier wordt gebruikt om negatieve post te lezen, om eten te komen halen, er is ingebroken. Dat is een dynamiek die altijd speelt. We moeten stoppen met zoiets opportunistisch te noemen, het is economie, overleven, samenleven.
- Brieven werken hier niet, er zijn andere geruchten die hier sneller zijn.
- Ik heb gemerkt dat er veel vermoeidheid is bij de mensen omdat ze al zoveel organisaties hebben zien passeren.
- Ethische vraag: waaraan wil ik voldoen? Ik heb hele goeie dramaturgen gehad daar ter plekke omdat mensen mij constant vroegen wat ik hier doe. 'Waarom zouden we dit nog vertellen?' bvb dat soort vragen. Dat ethische speelt daar heel vaak. Bvb de vraag 'Wat voor goeds doe je in je leven?' 'Waarom maak je theater?' Rabot voelde als een expeditie naar een stam die anders denkt over de dingen dan ik gewend ben. Je betrapt jezelf voortdurend op je eigen vooringenomenheden.
- Schuldvraag verschuiven: de voorstelling is een subjectief ding, één moment in die dialoog die al langer liep. Culpabiliseren en individualiseren, dat verhaal wilde ik wel counteren. Afleren om te denken in schuld, maar dat lukt bijna nooit. Het op gang brengen van dialoog is voor mij veel belangrijker dan het aanwijzen van een schuldige. Wel boosheid over hoe er onzorgvuldig omgegaan wordt met binnen- en buitenwereld
- Er is niet één betekenaar die zowel in binnenwereld als buitenwereld klopt, dus je kan eigenlijk niet goed doen. Vandaar dat ik een nieuw beeld installeerde: het bos = maagdelijke betekenaar geweest. Bovendien ook heel praktisch om een perspectief te hebben voor mensen, zodat ze konden zeggen "Die gast van dat bos"
- De mime kan heel fout zitten. Heel die onderhandeling rond betekenis was het echte werk. Tijdens het proces hebben we voortdurend herbemiddeld, bvb tussen de dakloze en de bewoners, de directeur van de woningmaatschappij en de bewoners, contact met de politie (censuur door bewoners zelf, we willen niet dat je dat toont). De relatie systeem- en leefwereld: door deze tournee te doen blijf ik zoeken naar het verbinden van iets dat niet verbonden is
- Brit Greybour (jurist in ontwikkelingssamenwerking: anekdote van man die vier eieren leent en exact vier eieren terugbrengt en vanaf dan willen de burens niets meer met hem te maken hebben, omdat de schuld moet blijven bestaan). Een schuld delen als verbinding en het opheffen ervan is hetzelfde als zeggen 'ik wil niets meer met je te maken hebben'. Schuld is een relatie, het is nooit de bedoeling om die volledig exact terug te betalen.

- Waarom de lezing? Ik wist dat film het middel ging zijn. Lang is sprake geweest van én een voorstelling én een film. Ergens wilden we wel in het hier en nu eindigen en theater is daarvoor geschikt. Coup de théâtre plegen. Hoe langer we werkten, hoe meer we het raar zouden vinden om een dvd door te sturen en te zeggen 'speel maar af'.
- Producenten/partners zijn relevant op bepaalde momenten in het proces. Uitdaging om dat vrije te vrijwaren, te ondersteunen zonder in een keurslijf te dwingen.

2. Elly Van Eeghem – Siedlung, een geprojecteerd beeldverhaal in Malem

Kunstenaar [Elly Van Eeghem](#) trok naar een tuinwijk 800 kilometer verder: de Hufeisensiedlung of Hoefijzerwoonwijk aan de rand van Berlijn. Met foto's, videobeelden en archiefmateriaal vertelt ze in de Gentse tuinwijk Malem over de droom van een architect om een wijk te bouwen voor de gewone man. Over wat was, wat is en wat komt. Hoe actueel is het model van de tuinwijk? Een plek die alle voordelen van stad en platteland verenigt? Welke strategieën worden vandaag gebruikt als antwoord op stedelijke problemen? Hoe spelen individuele en collectieve waarden in het vormgeven van de stad? Gaat mobiliteit over auto's? Wat is de rand van de stad? Waar begint en eindigt ze? Elly Van Eeghem werkt aan een vierjarig project rond de verbeelding van stadsontwikkeling en haar consequenties en gaat daarbij verregaande interacties aan met de bewoners die met deze consequenties te maken krijgen.

→ Nabespreking kunstenaar

Elly: "Op een bepaald moment wil ik de wijk een voorstel doen: op deze manier hebben jullie mij geïnspireerd en dit zou ik graag willen doen, bvb een buurtcinema in de Gentse Bloemekeswijk. Deze buurtcinema met bijhorende bar waren niet het doel op zich. Het doel is dat mensen de wijk gaan toe-eigenen. Je bouwt een tafel in de wijk, je maakt duidelijk dat jij er niet altijd aan tafel zult zitten, maar je hoopt dat de tafel er verder zal blijven bestaan. Waar ook kans op is als het een tafel is die mensen zelf nodig hebben. Het is niet mijn verdienste dat er in de Bloemekeswijk nog steeds wat gebeurt. Dat ontstaat "tussen in". Je gooi een steen in het water en er gebeurt iets, maar je weet niet precies wat en wanneer."

→ Groepsdiscussie en reflecties

Vragen mbt overdraagbaarheid.

Maarten (Kunstencentrum Vooruit): "de kracht van Simon en Elly is dat er een vrije benadering is gehanteerd, daarin zijn allerlei effecten ontstaan, maar die zijn niet vooraf met subsidienten af te kaarten. Of als je dat vooraf doet dan komt er een ander project uit voort."

Elly: Niet iets leuks doen, maar ruimte maken voor tegenstelling.

Simon: "Nieuwe beelden" is niet altijd correct: je laat geen nieuwe beelden zien met de voorstelling over Rabot, maar je laat zien wat er al is en anderen nog niet zagen.

Elly: "Ik maak mensen in de Bloemekeswijk/Malem niet wakker, maar laat de wakkerheid zien."

Vraag: Is er bij de betrokken kunstenaars een vrees om toe te geven dat je iets toevoegt of "oplost" in een wijk? Moet je de artistieke benadering – het enigszins vrijblijvende van Simon en Elly – willen verankeren in dat er ook "richting" uit komt? Is een project van Elly ook geslaagd als de bewoners meedoen in haar project, maar er geen

ontwikkelingsrichting of handelingsperspectief uitkomt? Als ze daarna niets meer met elkaar doen?

